

Lublin, 1.06.2023 r.

Ks. prof. dr hab. Wiesław Przygoda
Katedra Teologii Pastoralnej
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
al. Raławickie 14, 20-950 Lublin
wieslaw.przygoda@kul.pl
ORCID: 0000-0003-2430-719X

Recenzja rozprawy doktorskiej

ks. mgr. lic. Marcina Kuczyńskiego pt. *Duszpasterskie towarzyszenie dziecku terminalnie choremu i jego rodzinie w domowych hospicjach dziecięcych w Polsce. Studium teologiczno-pastoralne* napisanej w Katedrze Prakseologii Pastoralnej i Organizacji Duszpasterstwa UKSW pod kierunkiem ks. dr. hab. Tomasza Wielebskiego, prof. UKSW. Warszawa 2023 ss. 317.

Przez całe wieki Kościół wspierał ludzi chorych poprzez wielorakie formy posługi charytatywnej zaadresowanej również do najmłodszych swoich członków. W drugiej połowie XX wieku zrodził się pomysł na domowe hospicjum jako najlepszą formę opieki medycznej i pozamedycznej terminalnie chorego dziecka. Problemem wciąż otwartym jest, jaki kształt i jakie formy organizacyjne ma przyjąć ta opieka w środowisku domowym małego pacjenta? Dla Kościoła istotnym pytaniem jest, w jaki sposób zorganizować opiekę religijno-duchową dla terminalnie chorego dziecka oraz dla jego rodziny? Jest to pytanie ważne dla praktyków duszpasterstwa hospicyjnego, ale także dla kreatorów teorii teologii pastoralnej zajmujących się między innymi specjalistycznymi formami duszpasterstwa. W Polsce opracowań teologiczno-pastoralnych na temat duszpasterstwa hospicyjnego jest wciąż niewiele, a na temat duszpasterskiego towarzyszenia dzieciom chorym terminalnie jeszcze mniej. Dlatego dobrze się stało, że w tę niszę teologii pastoralnej wpisuje się swoją rozprawą doktorską ks. mgr. Marcin Kuczyński.

1. Problematyka i struktura rozprawy

Rozprawa doktorska ks. mgr. M. Kuczyńskiego licząca 317 stron, w tym 23 strony bibliografii załącznikowej, obejmuje w swoim korpusie wstęp, pięć rozdziałów i zakończenie. Ponadto rozprawa zawiera stronę tytułową, spis treści, wykaz skrótów, tabel, diagramów i rycin oraz aneksy, na które składają się kwestionariusz wy-

wiadu rodziców i kwestionariusz wywiadu kapelanów domowych hospicjów dziecięcych w Polsce. We wstępie rozprawy (s. 9-20) Autor uzasadnił wybór tematu, nakreślił wszechstronnie jego tło medyczne, społeczne i kulturowe, wskazał na jego aktualność i zasadność oraz scharakteryzował aktualny stan badań w dziedzinie opieki hospicyjnej nad dziećmi chorymi terminalnie. Ponadto przedstawił podjęty do rozwiązania problem naukowy, wyjaśnił kluczowe dla rozprawy pojęcia oraz opisał bazę źródłową, zastosowane metody i strukturę pracy.

Po koniecznych procedurach wstępu Autor recenzowanej rozprawy przystąpił do rozwiązywania podjętego problemu. Uczynił to w pięciu rozdziałach. W rozdziale pierwszym (s. 24-57) skoncentrował się na misterium cierpienia terminalnie chorego dziecka w perspektywie jego śmierci bezpośrednio oddziałującego na integralność jego najbliższego środowiska. Rozdział drugi (s. 58-106) ukazuje holistyczny wymiar towarzyszenia zespołu hospicyjnego w dziecięcych hospicjach domowych w trzech jego istotnych etapach: opieki perinatalnej, obecności przy dziecku i rodzinie po jego narodzinach, towarzyszenia rodzinie po śmierci dziecka. Rozdział trzeci (s. 107-147) prezentuje środowisko dziecka chorego terminalnie, dialogiczny charakter opieki paliatywnej oraz możliwości życia duchowego dziecka chorego terminalnie. Powyższe trzy rozdziały mają charakter teoretyczny i naświetlają z możliwie różnych punktów widzenia uwarunkowania posługi duszpasterskiej dziecku choremu terminalnie i jego rodzinie.

Najobszerniejszy rozdział czwarty (s. 148-259) zawiera analizę wyników badań własnych dotyczących duszpasterskiego towarzyszenia dziecku terminalnie choremu i jego rodzinie poprzedzone metodologicznym opisem ich wytworzenia. Autor bardzo skrupulatnie prezentuje wyniki jakościowych badań fokusowych uzyskane w wywiadach przeprowadzonych z rodzicami chorych terminalnie dzieci, a także w wywiadach zrealizowanych z kapelanami posługującymi w dziecięcych hospicjach domowych. Rozdział ten obejmuje część empiryczną zastosowanego w rozprawie metodologicznego paradygmatu analizy teologiczno-pastoralnej.

W rozdziale piątym (s. 259-285) zostały zawarte zarówno wnioski jak i postulaty ukierunkowane na poprawę i rozwój duszpasterskiego towarzyszenia w domowych hospicjach dla dzieci w Polsce. Opierając się na podstawach teoretycznych oraz wynikach przeprowadzonych badań empirycznych Autor wyodrębnił cztery kierunki odnowy dotyczące: posługi kapelana wobec dziecka, wobec jego rodziców i zespołu hospicyjnego, a także jego formacji duchowej i specjalistycznego przygotowania do pełnienia tej trudnej posługi pastoralnej.

W zakończeniu (s. 286-289) Autor rozprawy dokonał podsumowania i oceny osiągniętych wyników analiz w poszczególnych rozdziałach, wskazał na potrzebę rozwoju dalszych badań aspektów szczegółowych podjętego zagadnienia oraz zintensyfikowania troski Kościoła w Polsce o doskonalenie form przygotowania księży do posługi kapelana dziecięcego hospicjum domowego.

2. Ocena merytoryczna rozprawy

Rozprawa doktorska ks. mgr. M. Kuczyńskiego jest solidnym, pogłębionym studium, prezentującym wysoki poziom naukowy. Napisanie tak dużego dzieła wymagało najpierw specjalistycznych studiów w zakresie teologii pastoralnej szczegółowej, a następnie wielu lat żmudnej pracy badacza. Autor rozprawy przeprowadził gruntowną kwerendę, gromadząc znaczącą bazę źródłową oraz bogaty zestaw literatury przedmiotu i pomocniczej. Na szczególne podkreślenie zasługuje, obok szerokiego zestawu źródeł zastanych w postaci różnorodnych dokumentów Kościoła powszechnego i Kościoła w Polsce przywoływanych z przedziału czasowego od II Soboru Watykańskiego aż po czasy najnowsze, wytworzenie dodatkowych, oryginalnych źródeł poprzez własne badania empiryczne przeprowadzone w 2022 roku.

Na korzyść Doktoranta przemawia fakt, iż metodologia badań utrzymanych w nurcie jakościowym została dokładnie przedstawiona w IV rozdziale rozprawy (s. 148-159). Autor zastosował metodę autoetnografii, posługującą się między innymi technikami głębokiego wywiadu i analizy proksemicznej. Przez autoetnografię Autor rozumie „bazujący na procesie introspekcji akt autonarracji, w ramach którego narrator analizuje swoje własne przeżycia, poddaje refleksji osobiste doświadczenia życiowe, odnosząc je jednocześnie do kontekstu społecznego, w jakim się pojawiły” (s. 150). Badania zostały przeprowadzone wśród dziesięciorga losowo wybranych rodziców dzieci terminalnie chorych w ośmiu wcześniej wytypowanych ośrodkach hospicyjnych według przyjętego klucza oraz wśród dziewięciu kapelanów posługujących w domowych hospicjach dla dzieci w Polsce, którzy wyrazili chęć uczestniczenia w takim badaniu. Wywiady zostały przeprowadzone w sposób audytoryjny na podstawie wcześniej przygotowanego kwestionariusza wywiadu. Kwestionariusze wywiadu dla rodziców i wywiadu dla kapelanów, składające się z siedmiu pytań, zostały wypracowane przez Doktoranta na podstawie uprzednio przeprowadzonej analizy teoretycznej i są zamieszczone w aneksie rozprawy.

W rozprawie zastosowano również analizę proksemiczną, będącą techniką badawczą wykorzystywaną do analizy treści pozyskanych w przeprowadzonych wywiadach. Jak zaznaczył Autor rozprawy, podstawą koncepcyjną analizy proksemicznej jest identyfikacja w tekście lub wypowiedzi, której protokołem jest tekst, pięciu kategorii: aktorzy, miejsca, czas, wartości oraz oczekiwania poprzez encje, czyli elementarną jednostkę obszaru analizy, w której przechowywane są informacje w bazie danych. Analiza proksemiczna jest badaniem związków między encjami w obrębie poszczególnych kategorii. Aktorami są osoby występujące w tekście: dziecko terminalnie chore, jego rodzice, rodzeństwo, zespół hospicyjny, kapelan i inni. W analizie proksemicznej dąży się do maksymalnej wierności językowi narratora, żeby oddać możliwie wiernie pierwotne znaczenie a nie narzucające interpretacje badacza (s. 153).

Warto podkreślić fakt, iż Doktorant samodzielnie przeprowadził wywiady, które w przypadku rodziców trwały od 1,5 do 3 godzin a w przypadku kapelanów od 1 do 2 godzin. Zarówno wypowiedzi rodziców jak i kapelanów dokumentowano za ich zgodą przy pomocy magnetofonu cyfrowego. Zadbano zarówno o dobrą jakość nagrania, stawiając proste i zrozumiałe pytania. Czas trwania nagrań z rodzicami wyniósł w sumie 427,97 minut natomiast z kapelanami 278,29 minut, łącznie 706,26 minut (11 godzin i 46,26 minut). Materiał badawczy został zgromadzony w 14 plikach, siedem dla narracji rodziców i siedem dla narracji kapelanów. Każdy plik reprezentuje jedno pytanie wywiadu fokusowego. Nagrania były podstawą do sporządzenia protokołów pisemnych. Protokoły z przeprowadzonych rozmów zostały szczegółowo opisane, wiersze ponumerowane (s. 159). To wszystko wskazuje na bardzo solidną systematyzację materiałów źródłowych wykorzystanych następnie do analiz w IV rozdziale recenzowanej rozprawy.

Biorąc pod uwagę fakt, iż Autor opiniowanej dysertacji ma osobiste doświadczenie posługiwania przez pięć lat w dziecięcym hospicjum domowym i w związku z powyższym mógł wykorzystać do swoich refleksji także metodę obserwacji uczestniczącej, jawi się potężne instrumentarium metod naukowych zastosowanych do przygotowania tej niezwykle bogatej pod względem merytorycznym rozprawy. Nie ulega wątpliwości, iż rozprawa ks. M. Kuczyńskiego głównie dzięki wytworzonym przez własne badania empiryczne źródłom, następnie w sposób dogłębny przeanalizowanym i w bardzo ciekawy sposób zaprezentowanym w rozdziale IV posiada niepodważalny walor oryginalności. Novum tej rozprawy polega na wypracowaniu podstaw teoretycznych pod duszpasterskie towarzyszenie w dziecięcych hospicjach domowych, następnie weryfikację tej teorii dzięki wynikom badań własnych oraz jej znaczne rozwinięcie i ubogacenie w modelu postulowanym tej formy posługi zbawczej.

W duchu papieża Franciszka Autor nazwał posługę duszpasterską wobec dzieci z hospicjów domowych i ich rodzin mianem „duszpasterskiego towarzyszenia”. Dobrze, że to nowatorskie na gruncie teologii pastoralnej określenie Doktorant wyjaśnił we wstępie swojej rozprawy w formie definicji opisowej: „duszpasterskie towarzyszenie dziecku terminalnie choremu i jego rodzinie, to sytuująca się w przestrzeni duszpaństwa specjalnego, zorganizowana i wszechstronna działalność zbawcza Kościoła, realizowana przy pomocy metod i form sakramentalnych oraz pozasakramentalnych. Jest ona związana z empatyczną obecnością Kościoła, razem z dzieckiem terminalnie chorym i jego bliskimi, mająca na celu wzmocnienie ich wiary, nadziei i miłości. Ma ona, odpowiadając na ich wielorakie potrzeby, dostarczyć holistycznego wsparcia, korzystając także z zasad i narzędzi proponowanych przez nauki pozateologiczne. To duszpasterskie towarzyszenie jest również ukierunkowane na bliskich dziecka po jego śmierci, mając na celu wszechstronną obecność przy nich w procesie przeżywania żałoby” (s. 18). Warto było przywołać to dosyć długie określenie duszpasterskiego towarzyszenia, gdyż jest ono trafne i adekwatne w odniesieniu do dziecka chorego termi-

nalnie i jego rodziny, a szczególnie ciężko doświadczonych przez los rodziców. Nic z tej opisowej definicji nie sposób usunąć – każdy jej element jest ważny. Trzeba to podkreślić, iż Autor przez całą narrację swojej dysertacji był wierny tej definicji. Zarówno w części teoretycznej, jak i na etapie analiz wyników własnych badań empirycznych, a także w części postulatywnej wszystkie elementy tej definicji skrupulatnie uwzględniał. Często w tej rozprawie pada sformułowanie, że dziecko chore terminalnie i jego rodzina powinny otrzymać pomoc holistyczną. Ważnym podmiotem tej pomocy jest zespół domowego hospicjum dziecięcego, a w tym zespole jedyną i niezastąpioną rolę pełni kapelan. Ta rozprawa w całości prezentuje takie holistyczne podejście do opieki nad chorym terminalnie małym pacjentem i jego najbliższą rodziną i to jest duże, niepodważalne osiągnięcie jej Autora.

W przygotowaniu podstaw teoretycznych, następnie w solidnej analizie materiału empirycznego i poprawnym wyciągnięciu wniosków pomogły Doktorantowi niewątpliwie wiedza zdobyta w czasie specjalistycznych studiów z zakresu teologii pastoralnej w UKSW oraz umiejętności naukowo-praktyczne, który wyniósł z uczestnictwa w seminarium doktoranckim swego Promotora. Recenzowana rozprawa jest interesującym opracowaniem tak ze względów poznawczych, jak i praktycznych. Jej konsultacja będzie odtąd konieczna w specjalistycznych opracowaniach dotyczących nie tylko samej posługi kapelanów hospicjów dziecięcych, ale w ogóle przy refleksji nad całościową opieką nad małym pacjentem w ramach dziecięcego hospicjum domowego. Szczególnie cenne są rezultaty badań ks. mgr. M. Kuczyńskiego dla obecnych i przyszłych kapelanów hospicyjnych, a także dla biskupów i przełożonych zakonnych, którzy poprzez swoje nominacje posyłają niekiedy młodych, słabo przygotowanych księży do tej trudnej posługi. Warto w strategiach zarządzania zasobami ludzkimi diecezji i zakonów uwzględnić zgłoszony w tej rozprawie postulat głębszej i specjalistycznej formacji przynajmniej wybranych księży do tej wymagającej solidnej wiedzy, osobowej dojrzałości i mocnej duchowości formy posługi duszpasterskiej.

3. Ocena formalno-metodologiczna rozprawy

Ks. mgr. M. Kuczyński podjął w swojej rozprawie doktorskiej ważny i aktualny dla Kościoła w Polsce problem wyrażony w formie pytania: „w jakim stopniu duszpasterskie towarzyszenie Kościoła dziecku terminalnie choremu i jego rodzinie w hospicjach domowych w Polsce odpowiada nauczaniu Magisterium, wskazaniom nauk pozateologicznych oraz istniejącym potrzebom chorych i ich rodziców” (s. 13). Precyzując tak szeroko zarysowany problem, postawił dodatkowo siedem pytań szczegółowych, odnoszących się do istoty duszpasterskiego towarzyszenia dziecku choremu terminalnie, wszelkich uwarunkowań i etapów tego towarzyszenia, następnie zasad, metod i form tego towarzyszenia oraz postulatów pastoralnych mających na celu udoskonalenie tej formy działalności zbawczej Kościoła w przyszłości. Założonym celem

tej rozprawy było wypracowanie odnowionego modelu duszpasterskiego towarzyszenia w dziecięcych hospicjach domowych w Polsce. Do realizacji tego celu słusznie Autor wybrał znany w teologii pastoralnej paradygmat metodologiczny trzech etapów analizy teologicznopastoralnej. Czy Autor zrealizował założony cel rozprawy, a jeżeli go zrealizował, to w jakim stopniu?

Na wstępie należy zauważyć, iż Doktorant nieco zmodyfikował wybrany paradygmat metodologiczny, co sam zaznaczył we wstępie swojej rozprawy (s. 19). W etapie pierwszym przyjętego paradygmatu metodologicznego przeanalizował bowiem nie tylko dokumenty Kościoła, lecz dodatkowo także literaturę specjalistyczną, w tym także pozateologiczną, odnoszącą się do duszpasterskiego towarzyszenia dziecku choremu terminalnie. W rezultacie tego zabiegu otrzymał w pierwszych trzech rozdziałach nie tyle model założony duszpasterskiego towarzyszenia dziecku choremu terminalnie i jego rodzinie, co raczej bardzo szerokie podstawy teologiczno-społeczno-pedagogiczne tego przedsięwzięcia (rozdziały I-III). Na drugim etapie zgodnie z założeniami paradygmatu analizy teologicznopastoralnej przeanalizował wyniki własnych badań empirycznych zdobytych za pomocą pogłębionych wywiadów z rodzicami chorych terminalnie dzieci oraz z kapelanami domowych hospicjów dziecięcych (rozdział IV). Etap trzeci postępowania metodologicznego został ponownie nieco zmodyfikowany przez Autora rozprawy, gdyż zamiast modelu postulowanego duszpasterskiego towarzyszenia w dziecięcych hospicjach domowych w Polsce pojawiła się tu refleksja nad teoretycznymi założeniami tej działalności i jej oceną w świetle badań własnych. Tylko drugi podrozdział rozdziału V zawiera *de facto* elementy modelu postulowanego duszpasterskiego towarzyszenia w dziecięcych hospicjach domowych w Polsce. Pojawia się pytanie, czy w nauczaniu Kościoła jest wystarczająco dużo materiału źródłowego, by można było pokusić się o wypracowanie kompletnego modelu założonego duszpasterskiego towarzyszenia w dziecięcych hospicjach domowych? (Jest to pytanie, na które o odpowiedź poproszę Doktoranta na obronie publicznej jego rozprawy). Jeżeli bowiem tego materiału jest zbyt mało, na co pośrednio zwrócił uwagę sam Autor w konkluzjach swojej dysertacji (s. 288), to trudno się dziwić, iż poszerzył podstawy teoretyczne swoich rozważań o istotne okoliczności holistycznej opieki nad dzieckiem chorym terminalnie i jego rodziną. Podobnie trudno jest zbudować model postulowany konkretnej działalności zbawczej, jeżeli w nauczaniu Kościoła nie jest w miarę jasno przedstawiony model założony tej działalności. Z tą właśnie trudnością musiał się zmierzyć Autor tej dysertacji.

W moim przekonaniu mimo wspomnianych nieścisłości paradygmatu trzech etapów analizy teologicznopastoralnej rozprawa jest bardzo wartościowa, a po jej opublikowaniu w całości, do czego Autora szczerze zachęcam, będzie stanowić istotny punkt w dalszych badaniach tej ważnej i nowej dziedziny posługi zbawczej Kościoła w Polsce. Na szczególne podkreślenie i pozytywną ocenę zasługuje umiejętne zastosowanie przez Autora wielu szczegółowych metod, technik badawczych i narzędzi

z zakresu badań jakościowych, a także interpretacji wyników tychże badań. Autor gruntownie przestudiował metodologię badań jakościowych, dokładnie opisał wybraną przez siebie drogę postępowania badawczego w swojej rozprawie i poprawnie ją zastosował. Trzeba zauważyć, iż na gruncie teologii pastoralnej dosyć nowatorsko wygląda metoda analizy semantycznej wypowiedzi badanych osób, prezentacja wyników w tzw. chmurze słów, a także skonstruowany przez japońskiego teoretyka zarządzania K. Ishikawy model „rybiej ości” pozwalający na ukazanie sposobu realizacji i uwarunkowań organizacji oraz wzajemnych relacji zachodzących w konkretnej przestrzeni, adaptowany do sposobu funkcjonowania domowej opieki hospicyjnej w Polsce.

Rozprawę doktorską ks. mgr. M. Kuczyńskiego charakteryzuje dobra konstrukcja wstępu, zawierającego wszystkie elementy formalne pracy naukowej, co świadczy, że Autor w wysokim stopniu opanował sztukę pisarstwa naukowego. Wyróżnić należy dobre opisanie metody naukowej tej rozprawy oraz jasne przedstawienie zastanych i wytworzonych przez siebie źródeł, będących jej tworzywem. Autor nie ograniczył się jedynie do ogólnych sformułowań, jak to niestety stosuje wielu doktorantów, ale precyzyjnie opisał przeprowadzone wśród rodziców chorych terminalnie dzieci i kapelanów hospicjów dziecięcych badania empirycznych oraz sposób wykorzystania ich wyników. Doktorant wykazał się umiejętnością analizy uzyskanych wyników badań empirycznych, co znalazło odbicie w interpretacji zawartości tabel, diagramów i rycin wykonanych starannie i poprawnie.

W każdej rozprawie naukowej szczególne znaczenie przypisuje się źródłowości. Ks. mgr. M. Kuczyński zebrał imponującą bazę źródeł zastanych i wytwarzanych oraz literaturę przedmiotu i pomocniczą. Spis bibliografii załącznikowej został wykonany poprawnie. Przypisy zostały wykonane wręcz perfekcyjnie według klasycznego systemu przecinkowego. Na podkreślenie zasługuje fakt, że Autor wykorzystał je nie tylko do dokumentacji źródłowej, ale także do komentarzy i dopowiedzeń, które nie kwalifikowały się do zamieszczenia ich w korpusie pracy, ale dzięki ich umieszczeniu w przypisach rozprawa zyskała na wartości. Jedynie w bibliografii i przypisach zostało zmienione (prawdopodobnie przez system korekty komputerowej) nazwisko pastoralisty z KUL, który nazywa się Marek Fiałkowski, a w rozprawie jest: „Fijałkowski” (s. 14, 301, 302). Również w zestawie bibliografii artykuł: W. Przygoda, *Teologia cierpienia i choroby*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”, 33(2000), s. 256–259 zawiera błąd w podanych stronicach – powinno być: 257-266.

Rozprawa doktorska ks. mgr. M. Kuczyńskiego została napisana prostym i jasnym językiem. Szczególnie należy docenić, że Autor świetnie opanował sztukę parafrazy i uniknął nadużywania cytatów. Tekst został umiejętnie podzielony na akapity, co bardzo ułatwia jego lekturę. Rozprawa zawiera nieliczne błędy językowe, głównie drobne pomyłki literowe lub interpunkcyjne (np. s. 11; 13; 16; 20; 284; 285; 289). Jak już wcześniej zaznaczyłem, rozprawa doktorska ks. mgr. M. Kuczyńskiego ze względu na jej walory merytoryczne i szkoleniowe dla seminarzystów, studentów teologii pa-

storalnej oraz przyszłych i obecnych kapelanów dziecięcych hospicjów, a myślę, że również dla licznych rodziców zmagających się z trudami opieki domowej nad swym dzieckiem chorym terminalnie zasługuje na jak najszybsze opublikowanie.

4. Problemy do dyskusji na obronie doktorskiej

Ważna i aktualna problematyka rozprawy ks. mgr. M. Kuczyńskiego prowokuje do kontynuacji dyskusji w celu rozwinięcia niektórych przynajmniej jej wątków. Dlatego proszę Doktoranta o ustosunkowanie się do dwóch następujących kwestii:

a) Czy w nauczaniu Kościoła jest wystarczająco dużo materiału źródłowego, by można było pokusić się o wypracowanie kompletnego modelu założonego duszpasterskiego towarzyszenia w dziecięcych hospicjach domowych? A jeżeli nie, to czego najbardziej brakuje w oficjalnych dokumentach *Magisterium Ecclesiae*?

b) Doktorant, przygotowując niniejszą rozprawę, stał się *de facto* specjalistą w dziedzinie duszpasterstwa hospicyjnego, proszę o krótką wypowiedź na temat, jak rozmawiać z rodzicami, na których spadł jak grom z jasnego nieba komunikat, iż ich dziecko urodzi się lub już urodziło się z trwałymi wadami letalnymi i będzie wymagało stałej opieki hospicyjnej?

5. Wniosek końcowy

Rozprawa doktorska ks. mgr. M. Kuczyńskiego stanowi poważne osiągnięcie naukowe w zakresie podjętej problematyki naukowo-badawczej z zakresu teologii pastoralnej oraz cenną pomoc dla rodziców i kapelanów dziecięcych hospicjów domowych w Polsce. Autor wykazał się wysokim stopniem umiejętności pracy naukowej w zakresie stawiania problemów, krytycznej analizy źródeł w celu rozwiązania podjętego problemu, wyciągania uprawnionych wniosków z przedstawionych uprzednio przesłanek, a także zdolnością syntezy i jasnością wywodu naukowego. Przedstawione w recenzji nieliczne mankamenty nie dyskredytują znaczącego osiągnięcia Doktoranta, lecz wskazują jedynie kierunki doskonalenia jego warsztatu naukowego w przyszłości, gdyż wyczuwa się u niego znaczny jeszcze potencjał rozwojowy. Recenzowana rozprawa spełnia wszystkie normy stawiane rozprawom doktorskim w odpowiednich przepisach państwowych (*Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*, Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.) i kościelnych, dlatego Radzie Instytutu Nauk Teologicznych UKSW przedkładam wniosek o dopuszczenie ks. mgr. M. Kuczyńskiego do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

